

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za filozofiju

Smjer: nastavnički

Metodika nastave filozofije

(završni magistarski rad)

Studentica: Amina Smajić

Mentor: Prof. dr. Nevad Kahteran

Sarajevo, septembar, 2020.

UVOD	3
Sažetak i ključne riječi	4
1. METODIKA	5
2. FILOZOFIJA	6
3. NASTAVA	9
3.1. Nastavne metode	10
3.2. Oblici rada u nastavi	11
3.2.1. Frontalni oblik rad	12
3.2.2. Grupni rad	14
3.2.3. Rad u parovima	15
3.2.4. Individualni oblik rada	15
3.3. Noviteti u nastavi	17
3.3.1. Film	18
3.3.2. Strip	23
4. FILOZOFIJA U NASTAVI	25
4.1. Priprema	25
5. ZAKLJUČAK	30
6. LITERATURA	31
7. DODACI	33

Gospodo! Želio bih, da svratim pažnju Vašu na maleni i na oko neznatni predmet srednjoškolske nastave, kojemu se često premala važnost pripisuje u nastavnom organizmu, a često se gleda na nj i kao s nekoga višeg gledišta, s omalovažavanjem. (Kalin, 1988, 165)

UVOD

U nemogućnosti u kojoj se često nalaze nastavnici Filozofije, ali i samog ličnog iskustva koje je imala autorica ovog rada tokom volontiranja sa srednjoškolcima, javila se potreba za vlastitim istraživanjem metoda nastave filozofije. Naime, svako ko dođe na studij filozofije, svakako da je upućen u glavne odrednice samog predmeta, ali ne i srednjoškolci koji se prvi put susreću s tim pojmovima. Svjedoci smo da je teško laicima objasniti šta je to što izučavamo na samom predmetu; ono najčešće pitanje koje sebi postavljamo je *kako?* Kako i na koji način prezentovati? Neko može biti dobar filozof ali da uopšte ne umije da prenese znanje koje posjeduje; neko može biti slabiji filozof, da manje poznaje gradivo, ali da bude puno bolji pedagog i da na još bolji način donese i prezentuje djeci to. Stoga, za bavljenje poslom profesora Filozofije nije nužno odlično poznavanje filozofskih razdoblja ili teorija, više je potrebno biti odličan edukator, pedagog, sokratova porodilja.

U tom pravcu ide i ovaj rad koji predstavlja pionirski poduhvat u istraživanju metodičkih osnova i samo primjenjivanje na nastavu. Rad je koncipiran u dva dijela. Prvi dio predstavlja metodološki okvir istraživanja kroz osnovne odrednice metodike, dakle kratke značajke o tome šta je nastava, koji su dijelovi same nastave, tipovi i oblici nastave. Centralni dio samog rada predstavlja izlaganje istraživanja o metodici filozofije, naime pokušaj da se odgovori na ključno pitanje o tome kako i na koji način „do/iznijeti“ nastavu filozofije, zatim učeničko posmatranje na učenje filozofije: šta po njima jeste cilj filozofije, kako i na koji način im je najlakše učenje, te šta bi oni najviše voljeli promijeniti na samom času- na koji način bi oni osmislili čas.

Također, jedan dio rada donosi posebno obraćanje pozornosti na istraživanje o metodama koje se koriste u zemljama regije, tačnije konsultovanje sa profesorima iz Ljubljane i Zagreba. Drugi dio rada je praktični dio, onaj koji obuhvata dodatke iz praktičnog dijela nastave. Ovaj rad autorica je osmislila kao teorijski, s osvrtom kako bi ona osobno održala jedan čas Filozofije. Razlog za odabir ove teme leži u činjenici da tokom akademskog obrazovanja se ne susrećemo sa školom i učenicima, već nas to sve „čeka“ nakon završetka samog obrazovanja. Većina studenata se nađe u teškom položaju, jer ne zna kako raditi s djecom:

nesigurnost, neiskustvo, ali i tehnološka dostignuća koju današnji učenici prate su samo od nekih uzročnika.

Sažetak:

Rad je pionirski poduhvat kojim se nastojalo objasniti temeljni pojmovi samog naslova: metodika, nastava, filozofija, prožimajući isti istraživanjem o tome šta bi učenici najviše voljeli i na koji način predstaviti zadato gradivo. Primat će bit na filmu i stripu kao skandalonu u nastavi filozofije kojima se kod učenika može potaći kritičko propitivanje i razmišljanje.

Ključne riječi: Metodika, nastava, filozofija, osnovne odrednice nastave, oblici rada, film i strip kao skandaloni u nastavi Filozofije.

Abstract:

The paper is a pioneering project that wants to explain the basic concepts of the title itself: methods, teaching, philosophy, permeating the same with research about the things that the students want to learn the most. The advantage will be on the film and strip as a scandalon in the philosophy class that will encourage the critical questioning and thinking of the students.

Key words: Methods, teaching, philosophy, the main characteristics, the forms of work, film & strip

Sam naslov nam donosi nužno određenje tri ključne riječi, a to je metodika, nastava, filozofija. No, da bismo mogli odrediti ove tri značajke, krenut ćemo od didaktike koja utemeljuje metodiku, zatim opšteg određenja filozofije, koja je svakako usko povezana sa metodikom i didaktikom (didaktika mora računati s permanentnom vezom s filozofijom, (Muminović, 2013, 16) i naposljetku, odredit ćemo nastavu, jer je ona okosnica metodike, a samim time glavni prenosilac filozofije.

1. Metodika

U svom prvobitnom značenju didaktika predstavlja sistem ideja, uputa i smjernica o vještini podučavanja (nekoga nečemu). Danas, didaktika u središte odgojno-obrazovnog procesa stavlja učenika, jer je postalo jasno da se znanje i druge vrijednosti ne mogu učeniku dati (predati predavanjem) već da su to isključivo rezultati osobnog nastojanja (učenja) pojedinca. U tom kontekstu, reći ćemo da se podučavanje shvata kao aktivnost učitelja usmjerena na pružanje potpore i stvaranje uvjeta valjanog učenja. Didaktika sebe vidi kao znanost kojoj je predmet intencionalno sistemski organizirano učenje orijentirano na razvoj pojedinca-osobnost, gdje tri faktora imaju ključnu ulogu:

- Pojedinaac (sa svojim predispozicijama, stepenom razvoja pojedinih osobina);
- Djelotvorno učenje;
- Okolina (nastavni i drugi sadržaji s kojima pojedinac dolazi u dodir);

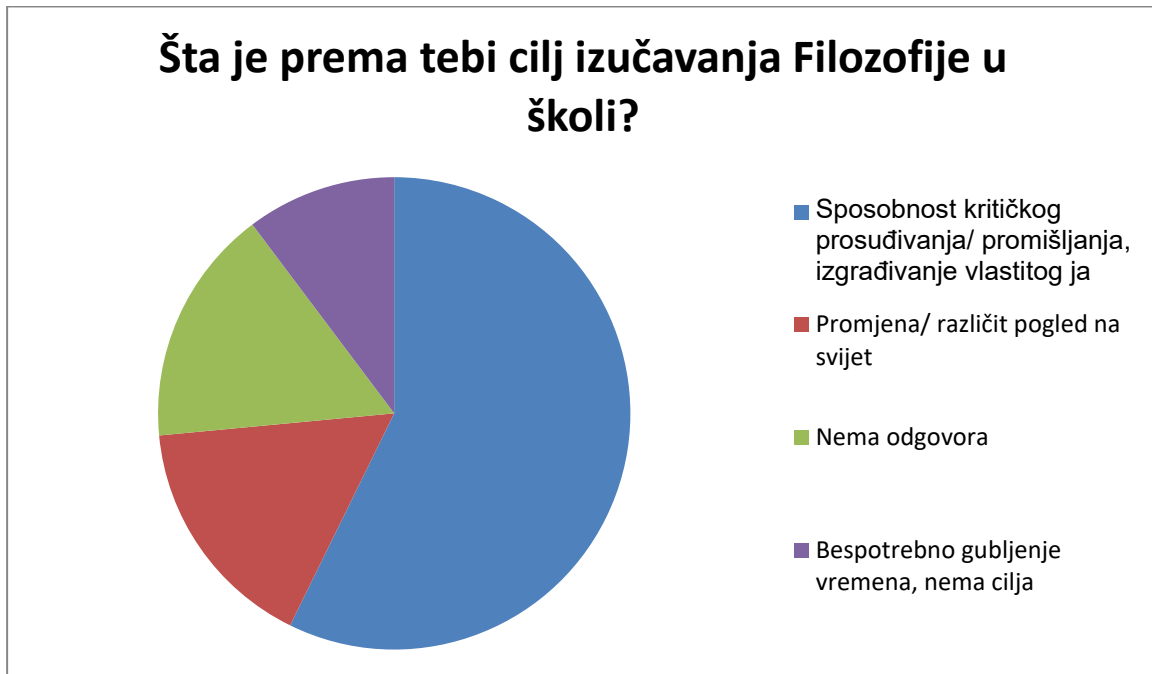
Mogli bismo reći da je didaktika ustvari teorijsko promišljanje nastave (mišljenje podučavanja i učenja). Polazi od izravnog nastavnog iskustva (nastavne prakse), teorijski ispituje i propituje tu praksu s ciljem da je pojednostavi i tako unaprijedi misao o njoj. Didaktika omogućuje orijentaciju, snalaženje, znanje šta činiti, na šta se usmjeriti i to stoga da bi nastavno učenje bilo u saglasnosti s razvojnim potrebama i mogućnostima učenika. Didaktiku nazivaju i metodikom, a metodiku pak posebnom didaktikom. Pa šta je onda metodika? Metodika (grč. *methodos*- metoda, svrshodno provođenje nekog posla) ima dva odredišta: tradicionalno znanstveno utemeljenje prema kojem metodika pripada pedagoškim disciplinama i stručno utemeljenje, koje polazi od matične struke nastavnog predmeta kao jedinog temelja metodike. Ona predstavlja sistem znanstvenog mišljenja nastave, nekog sasvim određenog predmeta ili sasvim određene srodne grupe predmeta. U odnosu na druge, svaka metodika ima svoju „specifičnu razliku“. Pri tome imamo u vidu samo onu metodiku koja je u svom razvoju dosegla znanstveno mišljenje nastave svog predmeta.

Za Bezić (1973), metodika po svom predmetu spada u red pedagoških disciplina jer je njen predmet vaspitanje i obrazovanje u najširem smislu riječi kao i svih drugih pedagoških disciplina (str. 5) dok Vilotijević (2002) navodi da se metodika ne može podvesti ni u matičnu nauku, niti u didaktiku, kao ni u druge naučne discipline, već se ustanovljava u okviru njihovog ukupnog povezivanja i prožimanja, kao obrazovna teorija i praksa. (str. 52) Kada Vilotijević govori o metodici i didaktici on nam daje model strukture gdje navodi polazni koncept, odnosno pitanja kojima se treba baviti stručnjak koji želi da izučava didaktiku. Neka od tih pitanja se odnose na obraćanje pozornosti na historijski razvoj nastave predmeta kome je metodika namijenjena; zatim da se odrede ciljevi i zadaci nastavnog predmeta; obraćanje pozornosti na psihološku stranu nastave, te izbor i raspored nastavnih sadržaja su također odrednice za bavljenje metodikom. Ono što bi se trebalo spomenuti je distinkcija metodike i metodologije, prvenstveno zbog ankete koja je provedena, o čemu će kasnije biti govora. Naime, metodika, kao što je u više navrata gore spomenuto predstavlja pedagošku disciplinu koja podučava zakonitosti vaspitavanja i obrazovanja putem nastavnih predmeta, dok metodologija predstavlja nauku o putevima dolaženja do naučnih saznanja. Za Bezić (1973), opštu metodologiju proučava filozofija i time daje metodološku osnovu svim drugim naukama, pa i pedagogiji. (str. 6) Igor Miošić (2008) u svom priručniku navodi da *metodika nastave filozofije moja biti utemeljena u filozofiji odgoja*. (str. 26)

2. Filozofija

Provodeći online istraživanje, u decembru 2019. sa učenicima srednjih škola, od 97 ispitanika njih 40,3% je definisalo (iz svog osobnog iskustva) zadaću filozofije. Naime, na pitanje *Šta je prema vama zadaća Filozofije u školi* (slika br. 1) odgovorili su da je to razvijanje sposobnosti kritičkog i kreativnog promišljanja, razmišljanja, te izgrađivanje vlastitog ja. 11,4 % je mišljenja da filozofija donosi različite poglede na svijet, te da možemo na jedno pitanje odgovoriti na više načina i iznova postavljati nova pitanja. Svakako da jeste tako; nastavnik Filozofije treba da pomogne učeniku da sokratovski otkrije istinu, da porodi vještinu i mišljenje koje učenik potencijalno nosi u sebi. Istina u filozofiji nije naprosto dana; njena posebnost se nalazi u tome što se uvijek može otvoriti rasprava o različitim temama. Svakodnevno pitanje bi bilo *Zašto sam sam na ovome svijetu ili zašto imam nešto u podsvijesti?* Filozofsko pitanje bi se ogledalo u tome šta je svijet, a šta svijest? Načini na koje bi nastavnik vodio čas moglo bi navesti učenike da kritički promišljaju, analiziraju, preispituju

svoje dosadašnje promišljanje i sl. U ovome zapravo nalazimo potvrdu učeničkih odgovora da zadaća Filozofije kao školskog predmeta jeste poticanje i razvijanje kritičkog i stvaralačkog mišljenja.

Slika br.1

Stoga se u filozofiji istražuje, analizira, uspoređuje, preispituje, (re)interpretira i evaluira sve što se nađe u fokusu rasprave, i to s ciljem pronalaska smisla i vlastitog sustava vrijednosti, kao i zbog razumijevanja svijeta, društva, čovjeka i u konačnici samoga sebe. (Golubović, 2017, 12)

Kada na prvim časovima učenici postavljaju pitanje zašto uopšte uče filozofiju, nužno je definirati čemu filozofija? Filozofija u najširem smislu označava pokušaj interpretacije svijeta, života čovjeka... Ona obuhvata sve gotovo važne teme koje se tiču ljudskog egzistiranja, ali i one teme koje se tiču svakog pojedinog čovjeka i njegovog načina razmišljanja i djelovanja; ona prati povijest, razvoj i napredak ljudske misli.

Stavljajući filozofiju u školske okvire, učenicima se nameće kao krajnja zadaća filozofije razumijevanje filozofske terminologije i disciplina; zatim, pomaže im da uspoređuju razdoblja povijesti filozofije, razne pravce, škole i na koncu komparacija samih filozofa i njihovih učenja; također, uče se pitati i raspravljati o različitim etičkim i egzistencijalnim pitanjima, te

prepoznavanju religijskih i nereligijskih svjetonazora; Naposljetku, učenici bi trebali da razumiju važnost postavljanja pitanja o smislu ljudske egzistencije i povijesti svijeta.

Iz gore pomenutog se uočava veza filozofije sa pedagogijom, na način da prva postaje zavisnija od druge, te u nastavi bi trebala da prati pedagoške norme i pravila. Međutim, ako filozofija postane kategorija pedagoškog mišljenja, za Josipa Marinkovića bi se cjelokupnost filozofije svela na dvoje: filozofija po sebi i filozofija kao nastava. On dalje, u članku *Metodika nastave filozofije- filozofska ili pedagoška kategorija* spominje da je metodika nastave filozofije sadržajem filozofska kategorija iskazana terminima pedagogije. Ukoliko je kategorija nastave ustvari kategorija pedagoškog mišljenja, onda bi se metodika filozofije također podvela pod pedagoške kategorije, pa bi samim time filozofija se kao nastava dovela u položaj ovisnosti od jedne druge. U spomenutom članku, Marinković upozorava kako se ustvari nije dobro prepoznao problem filozofskog obrazovanja kao filozofskog pitanja, kao dio filozofije o njenom biću. Nije precizno određeno o čemu će se govoriti u problematici filozofskog obrazovanja: da li o samom smislu filozofskog obrazovanja, njegovom odnosu spram filozofije i pedagogije ili će to biti konkretno izlaganje npr. Kantove etike. Ovo sve se dešava, nastavlja dalje on, iz razloga što je etablirana filozofija prešutno pristala da shvatanje nastave ne pripada njoj, nego onoj oblasti iskustva, a to je pedagogija. U to je povjerovala i sama pedagogija, pa filozofija svrstava u pomoćne pedagoške znanosti. ...*svakom filozofu je svojstven specifičan način kojim može biti prikazan, tj. specifična metodika* (Marinković, 1979, 48)

Marinković (2001) dalje navodi:

Filozofija, međutim, ne može biti određena svojom nastavošću, jer bi u tom slučaju prestala biti filozofijom. Nju ne može odrediti didaktika, a kada bi to mogla, onda bi prava filozofija bila didaktika, a ne filozofija sama- nego suprotno tome, didaktika filozofije mora biti određena filozofijom. To znači da za filozofsko obrazovanje nisu i ne mogu biti presudni pedagoški, psihološki, didaktički institucionalni organizacijski uvjeti upriličenja filozofskog obrazovanja, nego da je to uvijek filozofija sama, bez obzira na okolnosti... susret filozofije sa sobom kao predmetom obrazovanja pruža novi uvid u vlastitu bit... po tome je filozofija filozofskog obrazovanja nezaobilazni dio filozofije o filozofiji. (str.41-42)

3. Nastava

Nastava kao djelatnost razlikuje se od ostalih ljudskih djelatnosti. Mogli bismo je definisati kao najvažniju aktivnost koja se odvija u školi. To je jedan kompleksan proces u kojem učenici, vođeni uputama nastavnika, stiču znanja, vještine, navike, te se razvijaju psihofizički. Nastava je kontinuirani odgojno-obrazovni rad učenika i nastavnika koji je zasnovan na društveno verificiranim ciljevima i zadacima; čine je dva procesa:

- Proces podučavanja (odgovoran nastavnik);
- Proces učenja (odgovoran učenik);

Oba procesa su neotuđiva jedan od drugog i međusobno se podržavaju i nadopunjuju. Strategije u metodici i didaktici obuhvataju metode i postupke, odnosno način aktiviranja učesnika vaspitno- obrazovnog procesa na ostvarivanju zadataka vaspitanja i obrazovanja. (Bognar, Matijević, 2005, 48)

Mogli bismo reći da nastavne strategije predstavljaju učiteljsko umijeće da odabere neko određeno metodološko rješenje prema konkretnoj situaciji, na osnovu znanja, iskustva i procjene date situacije, pri tome uključujući prava učenika da učestvuje u izboru najboljeg načina interakcije. Ako bismo govorili o podjeli strategija ili oblicima rada, onda imaju dva pristupa: tradicionalni koji se ogleda u tome da nastavnik bude u centru aktivnosti, dok su učenici u takvom pristupu pasivni: sjede, slušaju, gledaju. Tradicionalni način, kako i samo ime kaže je onaj koji se koristio dugo vremena u obrazovanju, a njegovi nedostaci se ogledaju u tome da su odnosi između učenika i nastavnika hijerarhijski, kruti; učenici ne mogu da primjenjuju metode efikasnog učenja, niti imaju mogućnost samostalnog istraživanja rada. Za razliku od tradicionalnog, drugi pristup, onaj savremeni je usmjeren na učenike; oni su u centru aktivnosti, učenici samostalno istražuju, analiziraju, izvode zaključke i sl.

Pored nastavnih strategija, imamo i nastavne metode. Oblici rada se razlikuju od nastavnih metode po tome što oblici rada predstavljaju širi organizacijsko- radni okvir od nastavnih metoda, jer se u jednom obliku nastavnih metoda može primjeniti više, različitih metoda. Ono što određuje uspješnu nastavu je precizno definisanje nastavnih ciljeva i odabrane metode koje su usmjerene na postizanje tih ciljeva. Obrazovni ciljevi su skupine vrijednosti usvojene na razini prihvatljivoj za društvo čime se garantira ostvarenje svrhe. Cilj nastave proizilaze iz društvenih potreba za obavljanjem određenih vrsta poslova a iz cilja proizlaze ishodi učenja koji se ostvaruju kroz obavljanje zadataka u neposrednoj nastavi. Ishodi učenja su osnovno

polazište za ostvarivanje i vrednovanje obrazovnih ciljeva prihvatljivih za društvo (očekivane razine postignuća). Vrijednosti koje učenik treba usvojiti nakon nastavnog sata, odslušanog predmeta ili na kraju školovanja opisane su kroz:

- ✚ Obrazovne ciljeve ili ciljeve učenja- opisuju šta nastavnik čini da bi učenici znali izvršiti na kraju određenog razdoblja učenja (opći- očekuje se na kraju obrazovnog ciklusa; upućuje na sadržaj materije i šta se želi obuhvatiti i postići procesom poučavanja; i specifični- realizuje se tokom nastave; nastavnik opisuje šta želi postići u određenom području;)
- ✚ Ishode učenja- su iskazi kojim se izražava šta će učenik znati, razumjeti i(li) biti u mogućnosti učiniti nakon što završi određeni proces učenja; za razliku od odabranih ciljeva definiraju ono što bi morao znati učenik a ne nastavnik.
- ✚ Zadatke nastave- aktivnost učenika usmjerena na sadržaj učenja ili vježbe, pri čemu se rezultat može opažati i mjeriti u odnosu prema određenom kriteriju. Oni precizno definiraju aktivnost koju učenik izvodi samostalno ili uz pomoć nastavnika s ciljem ostvarivanja očekivane razine postignuća.

3.1. Nastavne metode

Nastavne metode se najjednostavnije definiraju kao načini rada u nastavi. Postoje dva naličja nastavnih metoda: one metode koje primjenjuju nastavnici prilikom izvođenja etapa nastavnog procesa s jedne strane, dok s druge strane imamo nastavne metode koje podrazumijevaju učeničke metode sticanja znanja i razvijanja sposobnosti. Nastavne metode dijelimo u više vrsta, a izbor nastavne metode zavisi od tipa nastavnog časa, lokacije škole, materijalne opremljenosti škole, broja učenika u razredu, o mogućnostima učenika (razvijenost psihofizičkih sposobnosti). Sve navedene (u daljnjem dijelu teksta) nastavne metode nalaze svoju primjenu u metodikama nastavnog predmeta, pa će stoga neke metode biti zastupljene više ili manje.

- *Usmeno izlaganje* je jedna od najstarijih metoda; predstavlja način rada u nastavi gdje se postavljeni zadaci ostvaruju usmenim (verbalnim) izlaganjem nastavnika/ učenika. Velika je uloga ove metode obzirom da je govor osnovni oblik ljudskog izražavanja i komunikacije. Također, usmeno izlaganje je najpogodniji način za izlaganje

činjenica, izvlačenje zaključaka, opisivanje stanja i događaja, bogati se rječnik, osamostaljuje učenik i sl.

- *Metoda razgovora* se koristi vrlo često u nastavi svih predmeta. Sastoji se od pitanja i odgovora. Sam Sokrat je među prvima koristio majeutiku, metodu kojom sugovornika navodi da kaže ono što potencijalno nosi u sebi. Metoda razgovora podrazumijeva takvu metodu u kojoj se nastavni zadaci ostvaruju u obliku pitanja i odgovora, te se vodi radi razvijanja sposobnosti, te ponavljanja i ispitivanja.
- *Metoda ilustrativnih radova* predstavlja rad nastavnika i učenika gdje se pojedini dijelovi nastavnog sadržaja izražavaju crtežom.
- *Metoda demonstracije* je pokazivanje u nastavi svega onoga što je moguće perceptivno doživjeti. To je ustvari kompleks različitih didaktičkih aktivnosti nastavnika; mogu se demonstrirati pokreti, radnje, procesi. Demonstracija se provodi po unaprijed postavljenom cilju i mora biti dobro organizovana i vođena.
- *Metoda praktičnih i laboratorijskih radova* predstavlja metodu koja se uspješno koristila tokom 19.st. To su većinom metode koje se primjenjuju u nastavi prirodno naučnih disciplina, ali i radno-tehničkog obrazovanja, fizičkog i likovnog vaspitanja...
- *Metoda pisanja* je način nastavnog rada u kome se postavljeni zadaci realizuju pisanjem. Uslov je da učenici nauče pisati i savladavati tehnike čitanja. Njačešće se koristi kada se obrađuje novo gradivo, prilikom pisanja diktata, pisanja izvještaja, ispisivanja tema za domaću zadaću i sl.
- *Metoda čitanja i rada na tekstu* predstavlja način nastavnog rada u kome se postavljeni zadaci ostvaruju čitanjem teksta. Primjenjuje se korištenjem različitih izvora: udžbenika, priručnika, listića, pismenih zadataka.(Simić, 2015, 40-62)

3.2.Oblici rada u nastavi

Ako pod nazivom oblici rada podrazumijevamo način aktivnosti učenika i nastavnika koje karakterišu odgovarajuća vrsta sociološke organizacije, onda ćemo na toj osnovi (odgovornosti) razvrstati oblike rada u nastavi na:

- ✓ *Frontalni rad*
- ✓ *Grupni rad*
- ✓ *Rad u parovima*

✓ *Individualni rad*

3.2.1. Frontalni oblik rad

U *Enciklopedijskom rječniku pedagogije* (1963) pronalazimo definiciju da je frontalni rad *zajednički simultani rad svih učenika jednog razreda na istom gradivu pod rukovodstvom nastavnika.* (str. 571) Frontalni ili kolektivni (kako ga često nazivaju) oblik rada predstavlja učeničku koncentriranost na nastavnikovu aktivnost, te slušanje odgovora drugih učenika. Podrobnije kazano, nastavnik je taj koji priprema učenike za nastavu, pod njegovim vodstvom se obrađuju novi nastavni sadržaji. Vezani oblik frontalnog rada nastavniku dodjeljuje dominantnu ulogu jer najveći dio časa koristi verbalnu aktivnost, dok s druge strane slobodni oblik daje učenicima slobodu rada i od njih se očekuje više aktivnosti. Frontalni oblik rada se i danas koristi, pogotovo u odjeljenjima mlađih učenika. Frontalni oblik nastave olakšava nastavnicima predočavanje gradiva koje je lakše za razumijevanje mnogim učenicima ali i za održavanje discipline u razredu. Kada govorimo o manama frontalnog rada, one se ogledaju u nedostatku autonomije za učenika, na prvome mjestu. Učenik nema mjesta za svoj individualni rad. Na drugom mjestu je nemogućnost provjeravanja znanja svih učenika; provjerava se samo znanje onih učenika koji su uključeni u nastavu. Ovdje dolazimo do treće mane koja se ogleda kroz aktivnost učenika: neki učenici su samo fizički prisutni na nastavi, dok su psihički negdje drugo. Četvrta mana je da učionica tokom frontalnog oblika rada ima oblik predavaonice/ slušaonice, te se kod učenika stvara monotona i dosadna atmosfera.

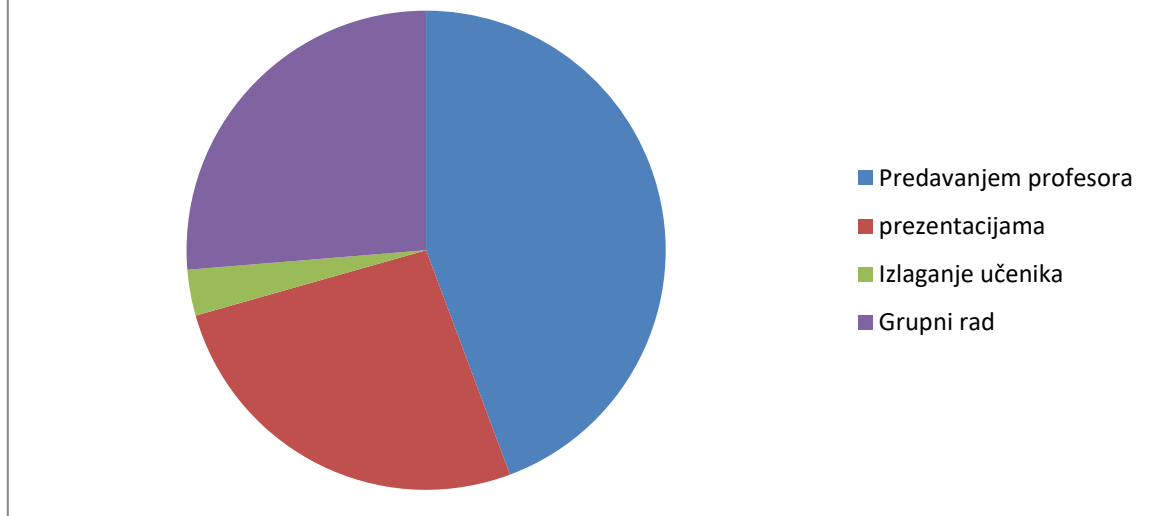
Moglo bi se zaključiti da frontalni oblik rada se ne bi mogao primjenjivati često na nastavi Filozofije iz više razloga. Jedan od razloga je težina, odnosno gradivo filozofije je po svojoj strukturi drugačije od ostalih, koja su do tada susretali učenici; druga stvar je da bi frontalni oblik rada izazvao dodatnu nezainteresovanost i dosadu učenicima koji ionako imaju predrasudu o „dosadnom“ predmetu Filozofije. Treće, ne manje bitno, je anketa, koja je pokazala da ustvari učenici ne vole toliko frontalni oblik rada. Naime, dva najbitnija pitanja u anketi su se odnosila na oblik rada koji rade s nastavnicima kada obrađuju novo gradivo i način na koji bi oni voljeli da obrađuju gradivo.

Na pitanje *Na koji način najčešće obrađujete novo gradivo iz Filozofije* čak 85,6% ispitanika je rekla da je to predavanjem profesora, 4,2% je reklo prezentacijama i grupnim radom, a njih 6% je reklo da novo obrađuju izlaganjem učenika (pogledati sliku br. 2). Samo izlaganje učenika također spada u oblik frontalnog rada jer učenik preuzima ulogu nastavnika i radi sa razredom vodeći ih kroz novo gradivo i utvrđivanje starog. Na drugo pitanje *Na koji način biste najviše voljeli najčešće da obrađujete novo gradivo iz Filozofije* 44,3% ispitanika su ostala pri frontalnom obliku rada gdje nastavnik ima glavnu riječ, dok je 26,3 % njih bilo za prezentacije, isto toliko 26,3 % ih je reklo da žele raditi u grupama/ grupni rad, a samo 3,1 % učenika je reklo da želi izlagati novo gradivo (pogledati sliku br. 3).

Slika br. 2

Na koji način biste voljeli obrađivati novo gradivo iz Filozofije?

Slika br. 3

3.2.2. Grupni rad

Grupni oblik rada predstavlja rad u skupinama, kako ga često i nazivaju. On je ustvari takav oblik rada gdje se odjeljenje dijeli na grupe u kojima se svakoj grupi dodjeljuje nastavni zadatak. Za Benneta (2001, 150) postoje dva glavna razloga za organizaciju grupnog oblika rada: traženje smisla i razvijanje razumijevanja prvenstveno su socijalne aktivnosti, prema tome učitelji bi trebali postići interakciju među djecom. Drugo, učitelji ne mogu djecu individualno poučavati, a razlike i postignutom među djecom stvaraju teškoće u poučavanju cijelog razreda, rad u grupi štedi energiju i omogućuje bolje usklađivanje djeteta i zadatka.

Prednosti grupnog rada se najviše ogledaju u bogaćenju vokabulara kod učenika, prevladavanje razvojnih i drugih različitosti, te se poboljšavaju učenička postignuća. Kada govorimo o broju grupa, najčešće se navodi optimalan broj 3-6, s tim da je nastavnik dužan da formira onaj tip grupe koji u datoj situaciji najbolje odgovara, kako bi se na koncu ostvario postavljeni cilj. Jedna od prednosti grupnog rada svakako da jeste i činjenica da su učenici ti koji su nosioci glavnog dijela rada. Naime, pojačana im je aktivnost, jer su suočeni sa nastavnim sadržajem, gdje moraju da ostvaraju saradnju s drugima i što bolje prezentuju naučeno. Također, kroz grupni rad, učenici se bolje upoznaju a i sama raznovrsnost uloga doprinosi raznovrsnijem radu u grupi. Kada govorimo u okvirama metodike filozofije za

grupni rad, onda slika br. 3 najbolje oslikava težnju učenika. Naime, velik broj njih je u anonimnoj anketi izrazio želju da novo gradivo obrađuju u grupama. Dapače, radeći u grupama, učenici bi bolje obogatili svoj vokabular filozofskom terminologijom, a pomoć u objašnjenju nepoznatih pojmova od drugih učenika je svakako dobrodošla. Dalje, teškoća nastavnog gradiva filozofije, pred njih stavlja nove izazove a samim time i traženje pomoći od drugih učenika u razumijevanju, ali i od nastavnika.¹

3.2.3. Rad u parovima

Kao što sam naziv kaže, rad u parovima je rad dva učenika/ učenice u kojima se nastoji ostvariti jedinstvo. Jedna od prednosti ovog rada s pedagoške strane je da isti doprinosi razvijanju navika kod učenika da rade u tandemu, te kako da potraže pomoć od drugoga. Zatim, rad u parovima doprinosi usklađivanju tempa i ritma rada, te doprinosi racionalnom korištenju vremena na času. S psihološkog aspekta prednost rada u parovima je više emocionalne prirode: učenik napušta egocentrično držanje, te razvija sposobnost razumijevanja i prihvatanja tuđih grešaka i stavova. Didaktički razlozi za rad u parovima ogledaju se u bržem dobijanju povratnih informacija, te omogućavanje učenicima da se smjelije uključe u rad, te se povećava interes za učenjem. Pored ova tri aspekta, četvrti i možda najbitniji je sociološke prirode. Naime, socijalna karakteristika rada u parovima se manifestira u zbližavanju učenika (međusobno se dopunjuju bojicama, priborom i sl.) što dovodi do smanjenja socijalnih razlika. Na časovima Filozofije rad u parovima bi učenicima omogućio razvijanje ljubavi, pažnje, prijateljstva, ali prvenstveno bolje upoznavanje svojeg vlastitog ja.

3.2.4. Individualni oblik rada

U individualnom obliku rada svaki učenik radi samostalno zadatak koji mu je postavljen. Ovakav oblik rada spada u posebnu nastavu, jer nastavnik treba da pripremi/ osposobi učenika za samostalan rad. Tokom samostalnog rada, učenik reguliše svoje vlastite aktivnosti:

- samostalno uči i stiče znanje, vještine i navike;
- određuje tempo rada i sam bira redosljed zadataka;
- praktično primjenjuje stečeno znanje;
- može prelaziti sa jednog polja na drugo polje;

---

¹ Primjer iz gimnazije: Stidljivi učenici su bili više aktivniji prilikom izlaganja zadate teme i bez imalo straha i ustručavanja su iznosili svoje mišljenje drugim učenicima. Vodili su se krilaticom da u filozofiji nema pogrešnog odgovora, te samim time postajali ohrabreniji i smjeliji.

- traži pomoć odraslih, ukoliko je potrebna od roditelja, nastavnika i sl.

Prednost individualnog rada se ogleda u osamostaljenju učenika: uči kako da uči, doprinosi samopouzdanju učenika, te se uvažavaju mogućnosti svakog učenika ponaosob.

3.3. Noviteti u nastavi

Kada govorimo o novitetima u nastavi, onda govorimo o različitim programskim sadržajima na određenim predmetima, u našem slučaju Filozofiji. Svjesni smo činjenice da se sve više radi na edukaciji i dodatnom usavršavanju samih nastavnika iz razloga što živimo u vremenu u kojem glavnu riječ vode tehnološka dostignuća, a mi sami postajemo robovi istoj. Sukladno tome, kada se u ovom radu upotrebljava izraz noviteti u nastavi, pri tome mislim na pokušaj adaptiranja i unošenja nekih novih sadržaja u sam nastavni plan Filozofije, u prvom redu filma, stripa, priča sa poukom, youtube kanali i slično.

Kako je već u samom uvodnom dijelu spomenuto prije samog pisanja rada konkludovala sam se sa profesorima iz Ljubljane i Zagreba. Naime, pišući mail prof. Marjanu Šimencu te prof. Hrvoju Juriću moje pitanje koje sam im uputila odnosilo se na njihova saznanja o tome koji prof. su sa njihovih odsjeka zaduženi za metodiku nastave filozofije, te imaju li kakvih saznanja o tome na koji način se najčešće koriste oblici rada na nastavi filozofije. Prof. Šimenc mi je skrenuo pozornost da se kod njih velikim dijelom od vrtića djeca uče filozofiji² te je u srednjoškolskom obrazovanju zastupljen sokratovski način rada, majeutika. Nastoje da kod djece porode saznanja koja oni potencijalno nose u sebi, te da na osnovu toga im pomažu da izgrađuju svoje Ja. Slično kao u Ljubljani, i u Zagrebu (Hrvatskoj) su počeli sa uvođenjem P4C-a kako bi kod djece od malena izgradili neke vještine, razvijali njihova kritička promišljanja, te pospješivali kreativno promišljanje. U ovome ćemo pronaći da njihovi profesori u srednjim školama imaju drugi pristup na časovima Filozofije, jer njihovi učenici već imaju „ podlogu“ za filozofsko promišljanje i propitivanje. Svakako da polaze od skandalona koji predstavlja skepsu, čuđenje, dvojbu, zainteresovanost. U samom određenju

---

² Dosta im je zastupljen program P4C (Philosophy for children) koji podrazumijeva izum Matthew Lipmann- a a sama ideja je nastala 70- ih godina prošlog stoljeća dok je spomenuti prof. predavao na Kolumbija univerzitetu. On je bio duboko zabrinut zbog nemogućnosti njegovih učenika da kritički prosuđuju, te je došao na ideju da osmisli P4C koji se bazira na tome da traži od učenika, odnosno razvija učeničke sposobnosti da promišljaju, te u njima izgrađuju odgovornosti i brigovanje za Drugoga. (Jackson, *Introduction in P4C*, str. 4) Program Filozofija za djecu jedini program koji upotrebljava obrazac filozofske rasprave da bi se dosegao etički razvoj kod djece i to na način da se djeca privuku u etička istraživanja, što u sebi sadržava kritično i kreativno mišljenje. Kritičko i kreativno mišljenje su nezaobilazne sastavnice programa Filozofije za djecu. Mnoštvo je definicija kritičkog mišljenja, prisjetimo se definiciju iz knjige Diane F. Halpern: *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking* po kojem kritičko mišljenje jest upotreba kognitivnih vještina i strategija koje pojačavaju mogućnost željenog 'izlaznog' mišljenja. Kritičko mišljenje upotrebljava se da se opiše razmišljanje koje je svjesno, promišljeno, to je i vrsta razmišljanja uključena u rješavanje problema, formuliranje zaključaka, projiciranje mogućnosti i donošenje odluka. (Halpern, Diana, *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*, Psychology press, New York, 2014. str. 6, 7)

ove riječi pronalazimo čuđenje koje kod Platona i Aristotela predstavlja početak filozofije, dok dvojba označava početak filozofije prema sv. Augustinu. Stoga ćemo se u nastavku rada posvetiti skandalonima, prvenstveno filmu i stripu jer oni u velikoj mjeri izazivaju kod učenika nešto drugačije u nastavi.

3.3.1. Film

Film, kao i strip može biti skandalon u nastavi filozofije. Na sam film treba gledati kao na nastavno sredstvo same filozofije. Izazovnost, egzemplarnost, vidna doživljajnost, emocionalnost, zabavnost, kreativna poticajnost, intrizična motiviranost su samo od nekih vrijednosti i prednosti upotrebe filma u nastavi filozofije, navodi Matija Škrebić (2009, 65) No, prvo pitanje koje nam se nameće je kako izabrati pravi film za nastavu filozofije, gdje opet dolazi do izražaja propitivanje estetsko-odgojnih kriterija za izbor, te u kojem periodu školske godine gledati film, kako voditi čas poslije projekcije filma i slično? Pomenuti autor, u svom radu navodi primjer filma Trumanov show, dok bih se ja više osvrnula na Ime ruže, na osnovu koje je snimljen istoimeni film. Zašto baš Ime ruže?

Film, kao umjetničko djelo jedan je od nebrojenih načina „izlaganja čovjekovog iskustva“ (Marinković, 1990, 44) jedan od mnoštva obistinjenja filozofije. Koristeći film u nastavi nema se namjera otkriti neka nova saznanja (od onih uobičajnih na nastavi) već povezivanje sa književnim radovima, te može biti velika motivacija za učenike. Film u nastavi se može koristiti kao uvod u filozofiju, u prvom redu za upoznavanje različitih filozofskih problema, pravaca, filozofija, te suprostavljanja.³

Više puta je kroz sami rad naglašavano da su današnja djeca- djeca tehnologije, te u upotrebi filma u nastavi, pronalazimo još jednu prednost. Onu vizuelnu! Naime, prilikom utvrđivanja i ponavljanja gradiva sama dubina usvojenosti gradiva stečenog izvan okvira nastave, dolazi do izražaja. To će reći da su slike i dojmovi samog filma intenzivniji, dugotrajniji. Kroz gledanje filma se javlja i dvojba i čuđenje. Sam film može biti pokazatelj da filozofija ne podrazumijeva samo puko čitanje filozofskih knjiga, već se njime može postići pobuda zanimanja za osobno razmišljanje, promišljanje. Upotrebom filma nastava se može učiniti zanimljivijom, poticajnijom, privlačnijom, čime se ustvari povećava učenička receptivnost, ali i izazivaju emocije. Boris Kalin (2003, 24) film opisuje kao skandalon

---

³ U filmu Ime ruže se javlja polaritet razuma i religije utjelovljen kroz dva teologa: fra Vilima koji predstavlja empirizam (Roger Bacon) i Horhea- nebeskog čuvara i protivnika prosvjetiteljstva.

... izazivanje nesigurnosti i smutnje, otkrivanje upitnosti u onome što se inače čini sigurnim, običnim, neupitnim. Uzbunjivanje, zbunjivanje. Skandalon je prvi korak, izazov, poticaj, pretpostavka za postavljanje pitanja kako bismo uopće pokrenuli promišljanje.

Obzirom da je veliki broj učenika već priviknut na pedagoške okove ostalih predmeta, svakako da je/će film (biti) na nastavi filozofije pravi skandalon, čuđenje, buđenje! Film u nastavi može biti izvrsno sredstvo ako se koristi pravilno i promišljeno, te ukoliko uspije izazvati učenikovo pitanje. Složit ćemo se sa Vladimirom Jurićem (1974, 51) koji u svojoj knjizi *Učenikovo pitanje u suvremenoj nastavi* piše da *...učenikovo pitanje odraz je intenzivnije misaone aktivnosti nastale pod utjecajem određene situacije koju je svijest zabilježila kao nepotpunu, problematičnu i manjkavu, što djeluje kao nalog za daljnje traženje, ispitivanje...* A kako će učeniku nešto „zapeti“ za oko, ako to najčešće nije nešto vidno?

Šta bi učenici mogli da nauče iz filma *Ime ruže*? Na ovo pitanje, kao i na prethodno pitanje *Zašto baš Ime ruže* ćemo pokušati dati odgovor vraćajući se na sami uvod filma. Jedan od problema pred kojim se nastavnik filozofije može susresti je kada je najbolje pogledati spomenuti film? Obzirom da većina učenika srednjih škola knjigu čita kao obavezno lektirsko izdanje, onda se nastavnik filozofije može lakše orjentisati kada pogledati taj film. Uporedo dok učenici budu čitali svoju lektiru, na časovima Filozofije mogu pronalaziti filozofske probleme i upoređivati ih na časovima BHS. Samim time bi se kod učenika javila veća volja, motivacija i iznenađenost samom promjenom koncepta rada. Dalje, svaki put kada bi ponavljaju određeno gradivo, u svim odrednicama filma bi mogli pronalaziti po jednu značajku iz nekog određenog filozofskog razdoblja.⁴ Kada se vratimo na uvod filma, sjetit ćemo se da film počinje dolaskom fra Vilima i Adsona u opatiju i odmah dolazimo do

---

⁴ Prvo pitanje o kojem bi učenici mogli razgovarati je sam naslov filma ili knjige. Sam Eco ostavlja u nedoumici cjelokupno čitateljstvo i kritičare govoreći kako autor ne smije tumačiti te naslov mora ometati, a ne usmjeravati na rješenja. Ipak, ono što naglašava autor je činjenica da je naslov izabrao slučajno, zbog toga što je ruža krcata simbolična figura, te čitatelja ne navodi ni na kakav trag, kako je i poželjno te mu ne omogućuje da izabere jedno tumačenje. Da je roman naslovio nekako drugačije, možda bi primat dao kriminalističkoj radnji, nad filozofskim idejama, ili filozofskim tezama nad historijskim činjenicama. Istražujući detaljnije o tome što za kritičare krije naslov, dolazimo do saznanja da ruža nije ništa drugo doli Aristotelova izgubljena druga knjiga Poetike. 'Ime ruže' u čijem je središtu potraga za Aristotelovom navodno izgubljenom drugom knjigom Poetike u kojoj kako se stoljećima spekulira raspravlja o komediji. Taj izgubljeni spis je ono što Eco u svom romanu naziva ružom. Od te ruže, možemo se složiti s Ecom ostalo je samo ime, dok se njezin sadržaj izgubio u vremenu. (Vidanec, Dafne, *Razumijevanje konstitutivnih elemenata Aristotelove teorije pjesništva u svjetlu Gadamerova poimanja umjetnosti*, Tekst objavljen na hrcak.srce.hr (posljednji put posjećeno 27. 12. 2018.)

saznanja da fra Vilim ima posebnu vrstu zaključivanja. – Pitanje koje bi se učenicima moglo postaviti:

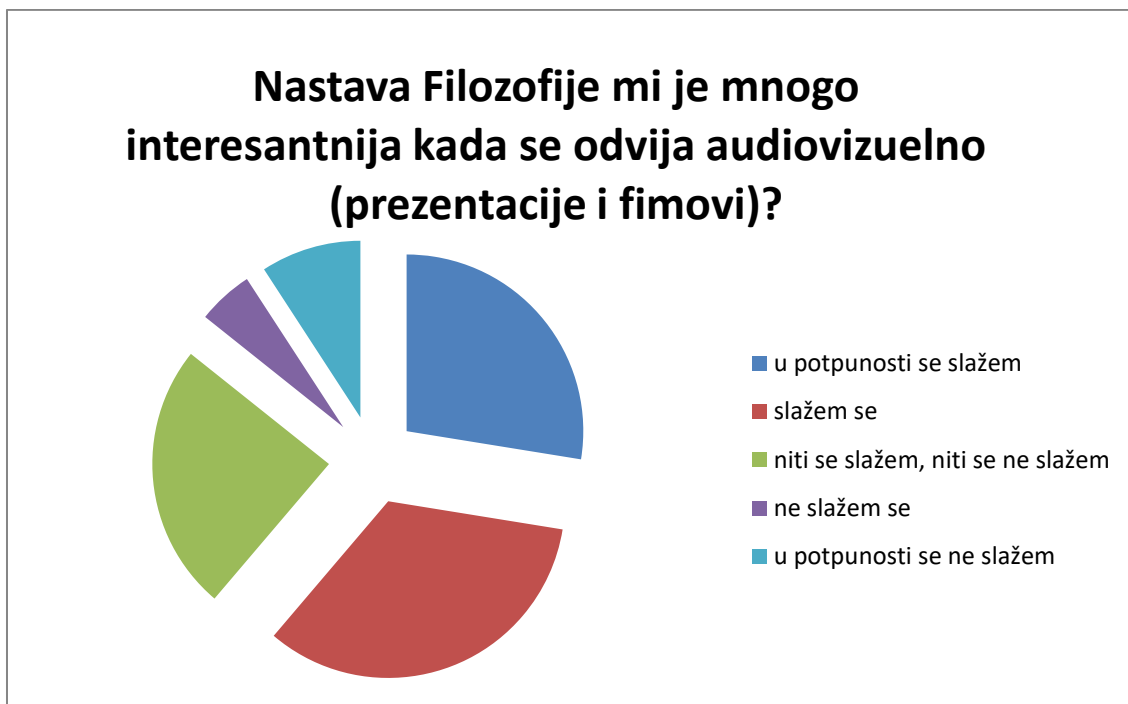
- Kakvo je zaključivanje kod fra Vilima? (Mogli bismo pričati o induktivnom zaključivanju u okviru filma ali i kao o jednoj značajci kojom je određen Vilim; moramo naglasiti da se u ovome vidi utjecaj Wiliama Occama na Vilima. Naime, svijet koji ga okružuje Vilim spoznaje posredstvom osjetilnog iskustva pri tome iščitavajući znakove i dajući im značenje temeljem prihvaćenih univerzalnih istina. On se često koristi Ocamovom britvom. Na svemu ovome počiva stvarnost i znanost u koju se uzda Vilim izvodeći postulate sudova, počevši od traženja izgubljenog konja do rješavanja zločina. Metoda kojom se služi i koju on opisuje svom učeniku je zapravo metoda indukcije njegovog prijatelja Occama, koju, iako primjenjuje, istovremeno i propituje. Metodu indukcije fra Vilim nedvosmisleno primjenjuje u izvođenju sudova.)
- Što se pojavljuje kroz cijeli film na očima fra Vilima? (Naočale kao jedno od noviteta koje je još uvijek bilo zabranjeno u crkvi, ali i njegovo citiranje Bacona. Jesmo li mi danas slobodni da nosimo šta želimo? Uporediti tadašnju slobodu sa današnjom? Obratiti pozornost na Kantovu slobodu.)

Nova pitanja koja bi učenike poticala na promišljanje i znatiželju su vezana za Horhea.

- ✓ Zbog čega je Horhe protivnik smijeha? Šta je to što on krije? (da li biste vi rizikovali sve na svijetu kako biste sačuvali ono zbog čega se prozvani da to očuvate?)
- ✓ Kako bi se danas osjećali da samo Crkva ima monopol nad učenjem, da nema državnih škola i univerziteta? (ako se sjetimo kako je Platon otrovan jer je učio mladež, zatim, kako su prosvjetitelji bili trn u oku tadašnjoj vlasti.)
- ✓ Je li Horhe imao slobodu? (je li on mogao da odluči sam da obznani Aristotelovu Poetiku ili imao nekog naređenog?)
- ✓ Šta kada ste saznali razloge ubistava u opatiji? (Jeste li kada bili razočarani u određenje? Je li Umberto Eco mogao drugačije da odredi kraj? Koliko vjerujete u predodređenost?)
- ✓ Horheove manipulacije drugim redovnicima? Opišite situaciju kada ste manipulator, a kada ste manipulirani?

Dakle, ovo su samo neki od primjera na koji način bi se moglo razgovarati s učenicima nakon časa, što svakako pretpostavlja njihovu zainteresovanost. Istraživanje koje sam provodila,

pokazalo je da bi mnogim učenicima nastava bila interesantnija ukoliko bi se odvijala audiovizuelno. Naime, slično poput filmova, mogući pristup youtube-u bi učenicima omogućio bolji uvid u filozofsku problematiku. Često se na internetu mogu pronaći kratki video zapisi o nekim filozofima⁵ pa je stoga u tom pravcu išlo i pitanje u anketi *Nastava filozofije mi je mnogo interesantnija kada se odvija audiovizuelno (koriste prezentacije i gledaju filmovi)?*

Slika br. 4

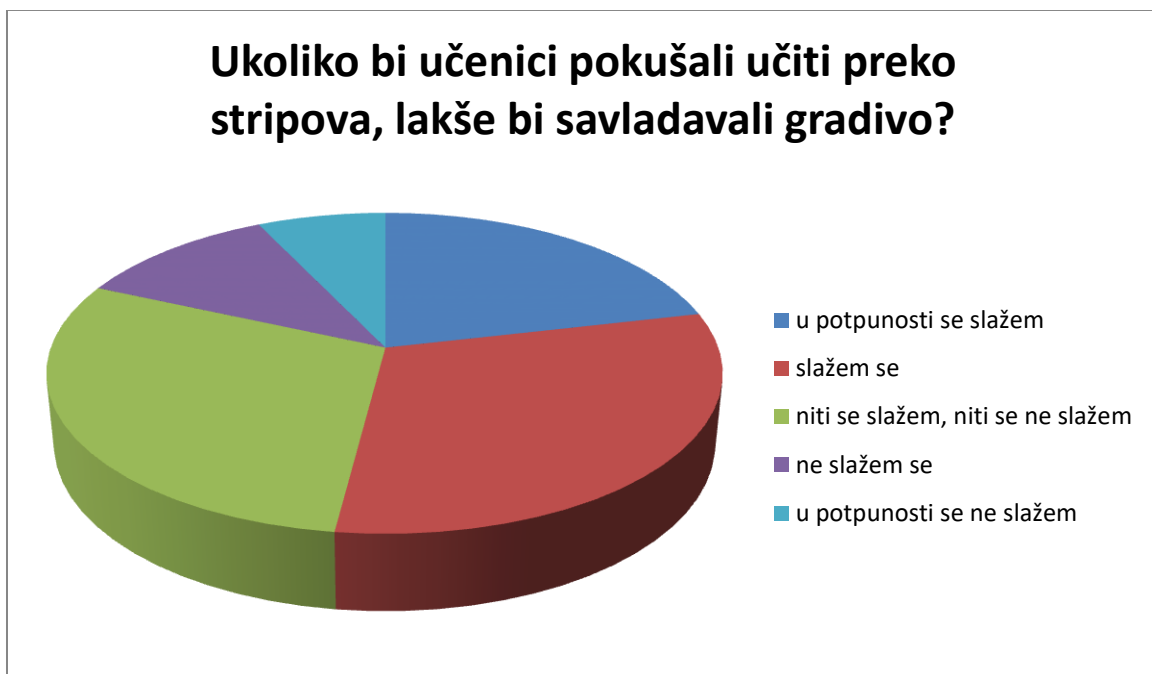
Dakle, većina učenika je odgovorila da im je nastava interesantnija kada se odvija audiovizuelno, dok je mali broj ispitanika rekao da se ne slažu s ovom tvrdnjom. Na pitanje *da li gledate filmove na youtube-u o filozofima koje ste spominjali na nastavi? Ako da, koliko vam olakšava pri učenju?*

70,1 % ispitanika je reklo da nikako ne gledaju filmove na youtube o filozofima koje su spominjali na nastavi, dok je 17,5% učenika navelo da pogledaju film, te time upotpunjuju

⁵ Više pogledati na <https://www.youtube.com/watch?v=rUWAvL-RFlg> (posljednji put posjećeno 09. 01.2020.)- Ukoliko bi se ovakav ili sličan video pokazao učenicima na prvim časovima Filozofije, zasigurno da bi kod njih probudilo maštu i interesovanje za sami predmet, te predmet izučavanja same filozofije.

svoje saznanje sa nastave, te im je mnogo lakše. Također, određen broj ispitanika, 8,2% ih je reklo da ne gledaju filmove na youtube-u, ali smatraju da bi im znatno olakšalo, s tim da film može biti upečatljiv, te ih zainteresuje da pogledaju. 4,2% učenika se nije izjasnilo vezano za filmove na youtube-u.

Naredno pitanje/ tvrdnja se odnosilo na učenje preko stripova. Obzirom da sam mislila da je veoma mali broj učenika upućen u moć učenja preko stripova, većina njih je odgovorila da se slažu s ovom tvrdnjom te da smatraju da bi lakše naučili ukoliko bi učili preko stripova, što je bilo pozitivno saznanje za ovaj rad. (pogledati sliku br.5)

Slika br. 5

3.3.2. Strip

Strip, poput filma je skandalon u filozofiji. Trenutno je u BiH marginaliziran i umanjuje mu se vrijednost da su mnoga djeca '90-ih iz stripa naučila čitati, pisati, razumjeti sposobnost promišljanja, te gradili sopstveni pogled na svijet.

Strip je medij koji karakterizira to što oblike kao istraživanja kombinira sliku i tekst, tvoreći pri tome jedinstven sistem simbola koji predstavljaju neko značenje. Strip kao nastavni medij/ pomagalo predstavlja didaktičko-metodološki osmišljene crteže i druge slike s tekstem ili bez njega suprostavljene u slijed s namjerom da prenese informacije ili da kod učenika proizvede estetski, moralni i radni doživljaj dok se stripovna metoda u nastavi može odrediti kao način aktiviranja, odnosno vizuelno-tekstualnog komuniciranja subjekata odgojno-obrazovnog procesa posredstvom didaktičko-metodički osmišljenog stripa uz ostvarivanje ciljeva, zadataka i sadržaja nastave. (Cerić, 2012, 258)

Najvažnije kvalitete koje strip posjeduje se ogledaju u sljedećem:

- Skandalonski pristup stripa;
- Motivacijska vrijednost stripa u nastavi;
- Vizualnost stripa;
- Permanentnost stripa;
- Izrazita popularnost među školskom djecom;(Cerić, 2013)

Stripovna metoda, koju je najbolje koristiti u kombinaciji sa drugim metodama i strategijama, u nastavi obuhvata: strip kao ilustraciju, strip kao izvor informacija i oblik savladavanja novog gradiva, strip kao osnova za poticanje nastavnog razgovora i diskusije, samostalna izrada stripova. Strip posjeduje izraziti odgojno-obrazovni potencijal, odnosno nudi bolje razumijevanje prilikom učenja, uz adekvatno metodičko prilagođavanje i poučavanje u svim predmetima i na svim uzrastima. O prednosti pri obradi stripa piše i Pranjić, kada likovno oblikovanje u nastavi oblikuje kao karakterističan postupak koji iziskuje inventivnost i kreativnost nastavnika i učenika, a koji kao takav pristup nudi kreativno razvijanje individualnih sposobnosti, pomaže u promicanju pojedinih vrijednosti, te se upotrebljava oda najranijih početaka odgojno-obrazovnog procesa. (Pranjić, 2013, 205)

Dušan Gačić u članku *Strip u školi* govori kako će strip u većini slučajeva biti samo sredstvo, dobrodošla metoda da bi se učenicima zornije predočili, objasnili i uz pomoć stripa lakše savladali neki nastavni sadržaji. Svakako da strip uveliko pospješuje znanje i osobine kod samog čitaoca, jer pomoću njega uči dosta i usvaja znanja, dovodi do otkrivanja novih pogleda na svijet, te razvija estetsko čulo. Iz svega gore navedenog da se zaključiti da strip, kao i samo čitanje stripa pospješuje subjekta u mnogim pogledima, te je sama literatura stripa veoma pogodna kao obavezna ili dodatna na časovima Filozofije.⁶

---

⁶ Primjere stripa u filozofiji pogledati u dodacima rada.

4. FILOZOFIJA U NASTAVI

U dosadašnjem dijelu rada bilo je govora o nastavi Filozofije o njenom teorijskom dijelu; o tome koji su tipovi časa, šta je to što bi se moglo govoriti na časovima Filozofije i slično. Ovaj drugi dio nam donosi praktično, jer se vodim krilaticom da je velika razlika na času od onog zamišljenog. Imajući u vidu da su učenici često nepredvidi, te da mnogi časovi znaju teći neplanirano, mora se ipak obratiti pozornost na neke stvari kako bi bio uspješan čas. U nastavku ću prikazati jednu svoju pripremu časa koju sam imala u srednjoj školi, s napomenom da je u razredu u kojem se vodio čas bio učenik koji je imao problema s narkoticima. Dakle, to je odmah jedna od (ne)predvidivih stvari s kojima nastavnici Filozofije moraju znati kako da se izbore i iznesu uspješan čas.

4.1. Priprema nastavnog časa

Kao i svaki drugi čas i čas Filozofije bi trebao da prati pedagoške odrednice i standarde, te da bude isplanirano nastavno gradivo koje će se obraditi, te nastavna pomagala koja će se koristiti. Također, čas treba da ima artikulaciju, da se neznatno razdvoji na nekoliko dijelova: uvodni dio, glavni, te završni dio. Tijekom časa treba da se ispune i određeni ciljevi kako bi se mogao pratiti tok postignuća obrađenog i usvojenog gradiva. U nastavku je prikaz kako bi trebao da izgleda jedan čas Filozofije.

ELEMENTI ZA PRIPREMU NASTAVNOG SATA/ ČASA

ŠKOLA: JU

ŠK. GODINA: 2018/ 2019.

PREDMET: Filozofija sa logikom

DATUM: 19. 12. 2018.

NASTAVNA JEDINICA: Antička filozofija i njena obilježja;

TIP ČASA: obrada novog sadržaja, utvrđivanje i ponavljanje;

NASTAVNE METODE: metoda izlaganja i razgovora;

NASTAVNA SREDSTVA: tekst udžbenika, audiovizuelna, nastavni listovi u kutiji i listovi periodizacije;

OBLICI RADA: frontalni, grupni;

LOKACIJA: u učionici;

CILJEVI ČASA: Usvajanje osnovnih odrednica antičke filozofije, pri tome utvrđujući početke filozofskog razmišljanja/ promišljanja, te usvajanje novih pojmova;

OBRAZOVNI: Formiranje kod učenika predstava o tome što su prvi filozofi podrazumijevali pod pojmom prapočelo, odnosno arhé; kakva je kod njih bila percepcija vode, zraka i šta su time mislili kada su govorili da je iz spomenutih elemenata sve nastalo. Drugi cilj je usvajanje zakonitosti filozofa Miletske škole, poimanje njihovih osnovnih postulata, te upoznavanje sa terminologijom koja je učenicima nepoznata.

FUNKCIONALNI: Učenici će radom u grupama steći naviku da saslušaju druge, te će istim tim radom u grupama steći vještine odvajanja bitnog od manje bitnog gradiva.

VASPITNI: Prilikom izlaganja i rada tijekom časa, učenici će moći izgraditi svoje vlastite stavove. Iznoseći mišljenje o (za)datoj temi, moći će da izraze svoje (ne)slaganje sa određenim stavovima, ali i da uvide kakva su bila razmišljanja onih ljudi koji nisu živjeli u svijetu tehnologije i koji mnoga pitanja nisu mogli pronaći na internetu, već razmišljanjem. Kritičkim promišljanjem učenici mogu da grade svoja stanovišta i proširuju svoj vokabular.

ARTIKULACIJA ČASA:

UVODNI DIO: 5- 7 minuta; Ponavljanje s učenicima ono što je rađeno na prethodnim časovima: šta je filozofija i etimološko određenje filozofije;

Dobar dan! Moje ime je Amina. Trenutno sam studentica završne godine na Filozofskom fakultetu, odsjek za filozofiju. Kao što ste mogli primjetiti, već neko vrijeme dolazim na nastavu kod vas. Danas treba zajedno da održimo čas. Temu koju ćemo obrađivati je Antička filozofija i njene odrednice. (Upaljen laptop i prezentacija prikazuje temu.) No, prije nego pođemo sa pomenutom temom, željala bih da se prisjetimo šta ste/ smo radili prethodnih časova sa profesoricom. Ko bi mogao da nam ponovi šta je to filozofija, koje je njeno etimološko određenje, te da nam neko spomene filozofske discipline i šta koja od njih izučava? (Nakon što neko od učenika ponovi ova tri navedena pitanja, na prezentaciji se također nalazi odgovor: šta je filozofija, etimologija i njene discipline), te svi zajedno uvtrđujemo naučeno sa prošlih časova.

GLAVNI DIO: 1. dio- 20 minuta; obrada zadate teme, te izlaganje osnovnih pojmova antičke filozofije, kao i naglašavanje predstavnika filozofskih škola koje su zastupljene u datom periodu;

Kada već dolazimo do glavnog dijela, na tabli pišemo naslov lekcije, te polazimo sa obradom date teme. Kao što vam je iz historije poznato, Grci su na pitanja o svijetu pokušali da odgovore preko mitova. Međutim, pojavom filozofije, dolazi do promjene, jer se filozofija razvija nasuprot mitova i pokušava da racionalno pronikne u tajne života i svijeta. Škole koje se javljaju u antičkoj filozofiji su ujedno i prve škole filozofije. Jedna od njih je i Miletska škola, na koju ćemo obratiti posebnu pozornost. (Podjelu antičke filozofije po razdobljima, pišemo na tabli, pri tome naglašavajući da se oni dijele u ova razdoblja u zavisnosti od pitanja / problema kojim su se bavili.⁷) Kozmološko razdoblje je razdoblje u kojem se filozofi počinju pitati o tome kako je nastao kosmos, samo ime kaže. Pa tako, filozofi Miletske škole postavljaju detaljnije pitanje šta je prouzrok svega, koji je to arhé iz čega je sve nastalo. U nastavku sata ćemo vidjeti koja je to teza koju iznose pomenuti filozofi. Kada postavljaju pitanje o arhé, filozofi Miletske škole ne žele da se zadovolje činjenicom da je sve nastalo iz ničega, odnosno da je nešto nastalo iz ništa, te oni pokušavaju da dokažu kako je sve nastalo iz jedne materije, odnosno oni zastupaju monističko stanovište ili materijalističko stanovište. Pojam koji biste vi trebali zapisati u svoj rječnik je hilozoizam, a on označava učenje da je svaka stvar prožeta bićem. Svakako da ćete morati dopisati i pojam arhé i apeiron, ali to ću naknadno objasniti. Vi, kao matematičari ste sigurni upoznati sa Talesom, jer smo svi u školi učili Talesovu teoremu. Dakle, Tales je jedan od filozofa Miletske škole, koji je naučavao da je sve nastalo iz vode. Ja ću vam sada pustiti jedan petominutni video, koji u najkraćim crticama objašnjava Talesove teoreme i naučavanja. (Dok djeca gledaju video, polahko ih brojim, da bih mogla da ih rasporedim za rad u grupama).

Nastavljamo dalje sa izlaganjem lekcije, a poslije ćemo se ponovo vratiti na Talesa. Filozof koji se javlja poslije Talesa je Anaksimenes, koji je naučavao da je bitak ustvari zrak. Kao što možete da vidite/ pročitate zrak za njega je prapočetak svega postojećega; on je bezgraničan, neizmjeran, sveobuhvatan i vječno se giba. Različite stvari, oblici, nastaju zgušnjavanjem (hlađenjem) i razrjeđivanjem (zagrijavanjem) zraka;

Zvijezde i nebeska tijela, a najprije Zemlja, koja je u središtu svemira i iz koje nastaju i oko koje kruže ostala tijela - zgusnuta su vatra. Zemlja je valjkasta ploča koja se održava na zraku.

---

⁷ Tabelu kao pomoć učenicima pogledati u dodacima.

Da zgušnjavanje hladi, a razrjeđivanje grije, zaključivao je na temelju iskustvenog opažanja o vlastitom dahu, koji je hladan kada se usta skupe, a topao ako se otvore. Slično, poput Talesa, odredio je zrak početkom svega, a kao što ste mogli vidjeti u videu o Talesu, i Tales je zagovarao da je Zemlja valjkastog oblika koja se održava na vodi. Posljednji filozof kojeg ćemo spomenuti je Anaksimandar. On se malkice razlikuje od prva dva spomenuta. Naime, Anaksimandar je svoje prapočelo odredio pojmom apeiron. To je još jedan pojam koji ćete zapisati u svojim riječnicima. Dakle, apeiron je nešto beskonačno, kvalitativno određeno. Ona je nepropadljiva čestica koju ne možemo izravno vidjeti, ali od koje su sazdana predmeti i elementi oko nas. Dakle, ovo je u kratkim crtama pregled onoga što je najvažnije za ovu temu. Sljedeće što želim da uradimo je da se podijelimo u grupe. Na koji način? U svaku grupu trebaju nam po 4 učenika, dakle 7, 8 grupa. Ja ću vas ponovo prebrojati i odrediti ko kojoj grupi pripada.

2. dio- 15 minuta; sistematizacija onoga što su učenici zapamtili tijekom časa ili su eventualno zapisali u svojim bilježnicama;

Dakle, nakon što smo obradili temu i vidjeli video, ja bih željela da sada svako od vas izvuče po jedan citat od filozofa Miletske škole.⁸ Jednostavno, da vidite njihova promišljanja o nekim drugim stvarima a da to nije usko povezano sa filozofijom. Zatim će mi trebati dva dobrovoljca da pročitaju dvije „smiješne“ priče o Talesu, kao i treći dobrovoljac koji će nam pokazati značaj Talesa na polju matematike, odnosno njegovo predviđanje pomračenja Sunca i određivanje visine piramide pomoću sjenke.

Citate koje ste dobili, voljela bih da ih sebi zalijepiti u bilježnicu zajedno sa ostalim lekcijama koje bilježite za profesoricom. (Nakon što učenici pročitaju jedan citat, daje im se mogućnost da daju svoj komentar na dati citat). Kada tri dobrovoljca pročitaju i priče, odnosno značaj Talesa za matematiku, onda ponovo izvlače pitanja. Svaka grupa će dobiti po dva pitanja⁹, te će imati mogućnost da, služeći se tablom i knjigom, odgovore na zadana pitanja. Za to im je potrebno pet minuta. Time će oni ustvari rezimirati ono što smo radili na času, naravno uz mogućnost davanja svog mišljenja i saslušavanja drugoga. Jer kada drugi pričaju, mi pomno slušamo i tražimo dozvolu za riječ, ukoliko imamo komentar.

ZAVRŠNI DIO: 3-5 minuta; sumiranje onoga što se radilo na času i šta se željelo postići i naučiti tijekom istog;

---

⁸ Citate pročitati u dodacima.

⁹ Pitanja pročitati u dodacima.

Nakon što smo zajedno obradili temu i utvrdili određene značajke, ukoliko ima nešto što niste razumjeli, voljela da bih me pitate i da pokušamo da odgovorimo na ta pitanja. Dakle, naš cilj na ovom času je bio samo uvod u ono što se naziva antičkom filozofijom. Kao što sam više puta spomenula, Miletska škola je tek prva škola u okviru ovog razdoblja. Poslije ćete postepeno raditi ostale škole i viđenja drugih filozofa. Ali, ono što je sigurno je značaj ovih filozofa za samu filozofiju. Parafrazirat ću Talesove sunarodnjaka koji su stavili natpis na njegov grob i rekli da koliko je mala grobnica u kojoj se nalazi Tales, toliko je velika slava ovog filozofa, matematičara, cara astronoma u svijetu zvijezda. Zasigurno da zasluge pripadaju i ostalim antičkim filozofima.

PLAN TABLE:

- Naslov: ANTIČKA FILOZOFIJA I NJENE ODREDNICE
- Od kada do kada je trajao period antičke filozofije;
- Početak i izvori antičke filozofije;
- Antička filozofija vs. Istočne filozofije;
- Razdoblja antičke filozofije;
- Glavni predstavnici i njihovo polje izučavanja;

U malom dijelu table naglasiti pojmove koje učenici trebaju usvojiti: hilozoizam, arhé, apeiron, materijalističko stanovište.

DOMAĆI RAD: pročitati u udžbenicima zadatu temu;

LITERATURA: Kalin, Boris, Filozofija, Školska knjiga, Zagreb, 2014.

5. ZAKLJUČAK:

Kroz rad smo prezentirali, odnosno pokušali prezentirati metodiku nastave filozofije, pri tome dajući primat novitetima u nastavi. Kroz rad i samu primjenu teorijskog na praktično, fokusirali smo se većinom na tradicionalne metode. Razloga je više. Tradicionalni pristup nastavi je dominantan i još uvijek je najjčešći oblik rada. Drugo, iz ličnog iskustva dalo se zaključiti da su djeca naviknuta na ovakav princip rada, ali i svaki drugi pokušaj uvođenja nečega potpuno novog, davalo bi oscilacije u odnosu na plan i program koji predviđa ministarstvo. Također, kako bi online nastava uticala na Filozofiju? Postavlja se pitanje da li bilo moguće voditi diskusiju, jer filozofija traži raspravu, propitivanje.

Iz niza detalja koje smo iznijeli u radu, te sumirajući sve do sada izrečeno da se zaključiti nekoliko bitnih značajki. Metodika nastave filozofije po smislu svog sadržaja je kategorija filozofije, dio filozofije o samoj filozofiji, a u teorijskom dijelu (nastava, nastavnik) samo ograničavaju njeno stvarno značenje. Dalje, kroz rad se nastojalo saznati šta je ono što bi učenici najviše voljeli da promijene na časovima Filozofije i u tom pravcu je išlo istraživanje. Naime, u moru različitih odgovora, na pitanje *Šta biste željeli promijeniti na času Filozofije* najviše su se istakli sljedeći odgovori: uvođenje više kreativnih radionica kako bi bila veća zainteresovanost kod učenika, izlaganje novog gradiva preko prezentacija, da pokušamo izbjegavati kvantitet već dati prednost kvalitetu (da učimo manje teorija, da se baziramo na razumijevanje misli samih učenjaka, a ne samo suho učenje gradiva; zatim uvođenje malo više grupnih radova, te navođenje nekih filmova koji su povezani sa gradivom; ne stavljati fokus na ocjene već na razvijanje mišljenja i shvatanja suštine filozofije- sve odgovori koji su pokazali nastojanja da se uvođenjem noviteta u nastavi, može poboljšati sam kvalitet, a samim time i uspješnost časa. Koliko je postignuto ono što je zacrtano? Većim slučajem smo dobili rezultate koji su nas zanimali, od toga kojim metodama se nastavnici najviše koriste do toga šta bi učenici najviše voljeli da koriste kao pomoćno nastavno sredstvo za lakše učenje. Nedavna situacija sa pandemijom covid-a nas je natjerala da se okrenemo tehnološkim dostignućima, ali i pored nastojanja da se nastava održi približno kvalitetno kao i u školi, to je bilo teško. Svim učenicima su preko interneta bile na raspolaganju online biblioteke, mogućnost skidanja knjiga... Međutim, pokazalo se da uvjeti u našoj državi ne omogućuju održavanje iste: nemaju svi učenici pokrivenost mrežom, kao ni uređaje preko kojih bi pristupili online platformi. Na kraju krajeva, učenici su najmjerodavniji kada je u pitanju sami uspjeh časa i postizanje ciljeva. Treba uvijek imati na umu Marinkovićevu da obrazovanje

nije danost, nego tek zadatak za koje učitelj snosi rizik, pa prema tome može- u slučaju filozofije- ostvariti svoje postojanje kao filozof, kao što ga može i promašiti.

6. LITERATURA:

1. Bennet, N. (2001). *Učenje kroz grupni rad. Uspješno učenje i poučavanje*, Zagreb, Educa.
2. Bezić, K. (1973). *Metodika nastave prirode i društva*, Zagreb, Školska knjiga.
3. Bognar, L., Matijević, M. (2005) *Didaktika*, Zagreb, Školska knjiga.
4. Cerić, H. (2012) *Utjecaj primjene stripa u nastavi na kvanitet, kvalitet i trajnost znanja*.
5. Cerić, H. (2013) *Skandalon u oblačićima- kako koristiti strip u nastavi*, Sarajevo, Centar za napredne studije.
6. *Enciklopedijski rječnik pedagogije*,(1963) Zagreb, Matica hrvatska.
7. Gačić, D. (1990) *Strip u školi- sredstvo i cilj. Suvremena metodika nastave hrvatskog i srpskog jezika*.
8. Golubović, A., Angelovski, L. (2017) *Metodika nastave filozofije*, Rijeka, Filozofski fakultet u Rijeci.
9. Halpern, D. (2014) *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*, New York, Psychology press.
10. Jackson, *Introduction in P4C*
11. Jurić, V. (1974) *Učeničko pitanje u suvremenoj nastavi*, Zagreb, Školska knjiga.
12. Kalin, B. (1988) *Albert Bazala i nastava filozofije*, Prilozi (27-28).
13. Kalin, B. (2003) *Povijest filozofije, priručnik za nastavnike*, Zagreb, Školska knjiga.
14. Marinković, J. (1979) *Problemi filozofskog marksističkog obrazovanja*, Zagreb, Školska knjiga.
15. Marinković, J. (1990) *Filozofija kao nastava*, Zagreb.
16. Marinković, J. (2001) *Metodika nastave filozofije- filozofska ili pedagoška kategorija*, Zagreb.
17. Muminović, H. (2013) *Osnovi didaktike*, Sarajevo, Centar za napredne studije.
18. Pranjić, M. (2013) *Nastavna metodika u riječi i slici*, Zagreb, Hrvatski studij Sveučilišta u Zagrebu.

19. Simić, K. (2015) *Osnove metodike nastave*, Brčko, Evropski univerzitet Brčko Distrika.
20. Škrebić, M. (2009) *Metodička vrijednost i upotreba filma u nastavi filozofije*, stručni rad, Varaždin.
21. Vidanec, D. *Razumijevanje konstitutivnih elemenata Aristotelove teorije pjesništva u svjetlu Gadamerova poimanja umjetnosti*, Tekst objavljen na hrcak.srce.hr (posljednji put posjećeno 27. 11. 2018.)
22. Vilotijević, M, (2001) *Didaktika*, Sarajevo.
Internet resursi:
23. Marjan.simenc@pef.uni-lj.si
24. hjuric@yahoo.com
25. <https://www.youtube.com/watch?v=rUWAvL-RFlg> (posljednji put posjećeno 09. 01.2020.
26. <https://pulse.rs/kratka-istorija-filozofije-u-stripu-prvi-deo/> (posljednji put posjećeno 08.02.2020.

7. DODACI:

1. Primjer online ankete

Poštovani učenice,

Pred tobom se nalazi anketa na temu Metodika nastave filozofije koja predstavlja djelić istraživanja čiji je cilj saznati što više o prednostima i nedostacima časova Filozofije, te na koji način poboljšati i učiniti zanimljivijim učenje filozofije. Nužno je naglasiti da, pored toga što je anketa anonimna, ona će se koristiti samo u naučne svrhe, te molim da se na nju odgovori što iskrenije. Ukoliko imate nekih pitanja i nejasnoća, budite slobodni i obratite mi se. Poželjno bi bilo da odgovori na pitanja budu jasniji i konkretniji, dok neke od navedenih tvrdnji odgovaraš sa:

1. Nikako se ne slažem;
  2. ne slažem se;
  3. niti se slažem, niti se ne slažem;
  4. slažem se;
  5. u potpunosti se slažem;
-
1. Na koji način najčešće obrađujete novo gradivo iz Filozofije?
a) Predavanje profesora   b) prezentacije   c) izlaganje učenika   d) grupni rad

  2. Na koji način biste voljeli najčešće obrađivati novo gradivo iz Filozofije?
a) Predavanje profesora   b) prezentacije   c) izlaganje učenika   d) grupni rad

  3. Šta je prema tebi cilj učenja/ izučavanja Filozofije u školi?

---

4. Korisnost Filozofije se ogleda u svakodnevnom životu.

1. 2. 3. 4. 5.

5. Treba uvesti Filozofiju za djecu u osnovnoškolsko obrazovanje, kako bi djeca od malena razvijala sposobnost kritičkog promišljanja?

1. 2. 3. 4. 5.

6. Nastava Filozofije mi je mnogo interesantnija kada se odvija audiovizuelno (koriste prezentacije, filmovi) ?

1. 2. 3. 4. 5.

7. Ukoliko bi učenici češće izlagali gradivo i pokušali preko stripova učiti, lakše bi savladavali gradivo?

1. 2. 3. 4. 5.

8. U kojoj mjeri vam pomaže slanje literature ili rezultata testova preko mail-a?

---

9. Da li gledate filmove na youtube-u o filozofima koje ste spominjali na nastavi? Ako da, koliko vam olakšava pri učenju?

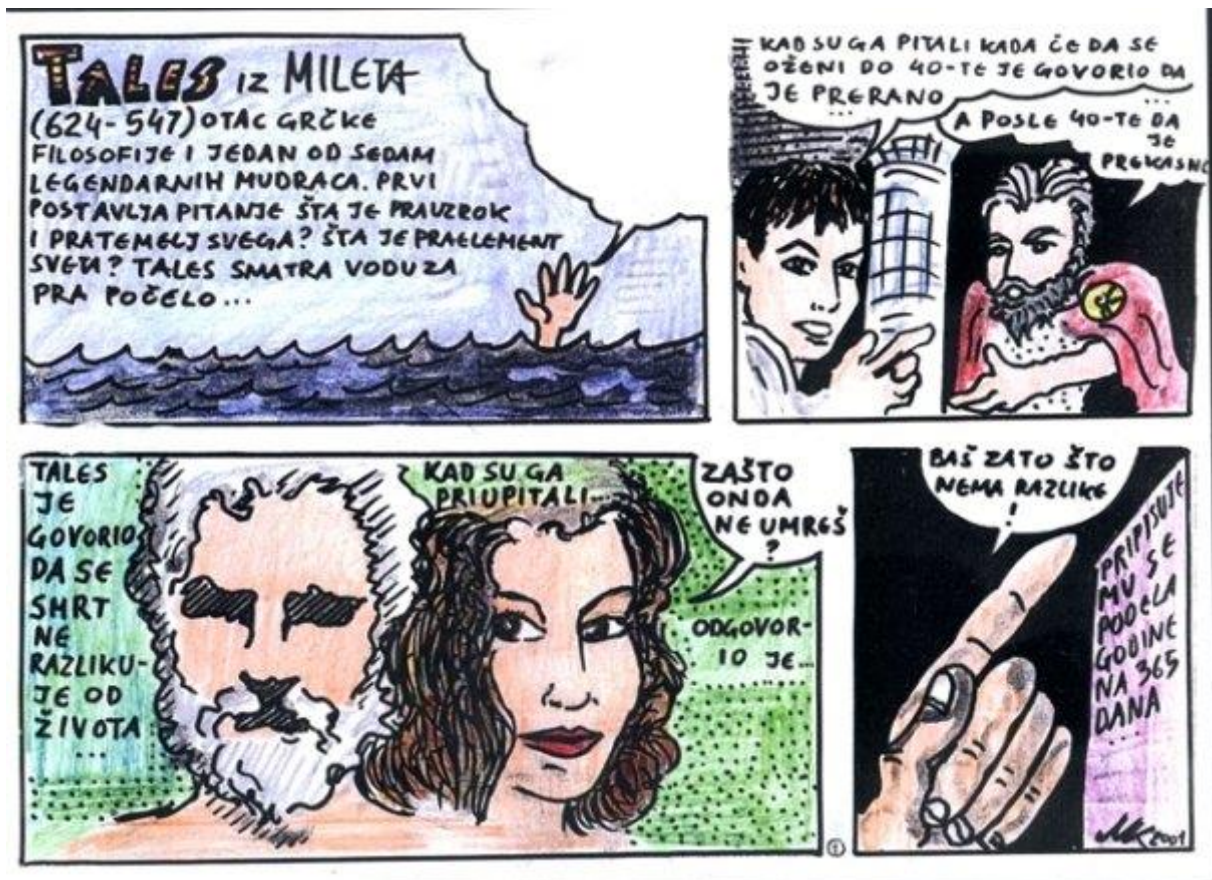
10. Mnogo nam pomaže grupni chat koji ima cijela generacija na online dnevniku?

1. 2. 3. 4. 5.

11. Šta biste željeli promijeniti na času Filozofije?

Zahvaljujem se!

2. Primjeri stripa u filozofiji

Primjer br. 1

Primjer br. 2

Primjer br. 3

Primjer br. 4

ANTIČKA FILOZOFIJA

1. Kozmološko razdoblje:

- ♥ Miletska škola: Tales, Anaksimandar, Anaksimenes;
- ♥ Pitagorejska škola: Pitagora i Filolaj;
- ♥ Heraklit;
- ♥ Elejska škola: Ksenofan, Parmenid, Zenon;
- ♥ Posrednici: Empedokle i Anaksagora;
- ♥ Atomisti: Leukip i Demokrit;

2. Antropološko razdoblje:

- ♣ Sofisti: Protagora, Gorgija, Trazimah, Hipija, Kalikle;

	<ul style="list-style-type: none"> ♣ Sokrat; ♣ Kirenska i kinička škola; <p>3. Ontološko razdoblje:</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Platon (427.-347.pr. Krista) ❖ Aristotel (384.-322.pr. Krista) <p>Etička orijentacija helenističko-rimske filozofije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stoicizam; • Epikurejska škola; • Skepticizam; <p>Religiozna orijentacija helenističko-rimske filozofije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Židovska filozofija religije; • Novoplatonizam;
<p>SREDNJOVJEKOVNA FILOZOFIJA</p>	<p>Kršćanstvo i filozofija:</p> <ul style="list-style-type: none"> ♥ Aurelije Augustin; ♥ Toma Akvinski; ♥ Roger Bacon; ♥ Wiliam Occam;
<p>NOVOVJEKOVNA FILOZOFIJA</p>	<p>1. Filozofija renesanse:</p> <ul style="list-style-type: none"> ♣ Nikola Kuzanski (1401.-1464.) ♣ Giordano Bruno (1548.-1600.) <p>2. Empirizam:</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Francis Bacon (1561.-1626.) ❖ John Locke (1632.-1704.) ❖ George Berkley (1685.-1753.) ❖ David Hume (1711.-1776.)

	<p>3. Racionalizam:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Rene Descartes (1596.-1650.) ➤ Baruch de Spinoza (1632.-1677.) ➤ Gottfried Wilhem Leibniz (1646.-1716.) <p>4. Prosvjetiteljstvo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Montesquieu (1689.-1755.) • Denis Diderot (1713.-1783.) • Voltaire (1694.-1778.) • Jean-Jacques Rousseau <p>5. KLASIČNI NJEMAČKI IDEALIZAM:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Immanuel Kant (1724.-1804.) • Johann Gottlieb Fichte (1762.-1814.) • Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775.-1854.) • Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770.-1804.)
<p>SUVREMENA FILOZOFIJA</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Arthur Schopenhauer (1788.-1860.) ❖ Sören Kierkegaard (1813.-1855.) ❖ Friedrich Nietzsche (1844.-1900.) ❖ Karl Marx (1818.-1883.) ✓ Auguste Comte (1798.-1860.) ✓ Bertrand Russell (1872.-1970.) ✓ Ludwig Wittgstein (1889.-1951.) ✓ Rudolf Carnap (1891.-1970.) ✓ Karl Poper (1902.-1994.) ○ John Dewey (1859.-1952.)

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Henri Bergson (1859.-1941.) ○ Edmund Husserl (1859.-1938.) ○ Max Scheler (1874.-1928.) ○ Helmuth Plesner (1892.-1985.) ♥ Karl Jaspers (1883.-1969) ♥ Jean Paul Sartre (1905.-1980.) ♥ Albert Camus (1913.-1960.) ♥ Martin Heidegger (1889.-1976.) ♥ Hand Georg Gadamer (1900.-2002.) ♣ Max Horkheimer (1895.-1973.) ♣ Herbert Marcuse (1898.-1979.) ♣ Ernst Bloch (1885.-1977.) ♣ Hannah Arendt (1906.-1975.) ♣ Jürgen Habermas (1929.-) ♣ Jean- François Lyotard (1924.-1998.) ♣ Michael Foucault (1926.-1984.) ♣ Jaqcues Derrida (1930.-2004.) ♣ John Rawls (1921.-2002.)
--	--

3. Primjer citata na času

1. "Najstarija od svih stvari je bog, jer on se nije rodio."
2. "Najljepša stvar je svijet, jer je djelo božje."
3. "Najveći je prostor, jer on obuhvaća sve stvari."
4. "Najbrži je um, jer on trči svuda."
5. "Najsilnija je nužda, jer ona vlada svima."
6. "Najmudrije je vrijeme, jer ono pronalazi sve."
7. Govorio je da se smrt i život ne razlikuju. Na pitanje zašto onda ne umre, odgovorio je: «Zato što nema nikakve razlike».
8. Na pitanje što je bilo prije, noć ili dan, odgovorio je: «Noć je za jedan dan starija».
9. Na pitanje može li čovjek sakriti zlo djelo od boga, odgovorio je: «Ne, pa čak ni samu misao».
10. Na pitanje što je teško, odgovorio je: «Spoznati samoga sebe».
11. Na pitanje što je lako, odgovorio je: «Dati drugome savjet».
12. Na pitanje što je najugodnije, odgovorio je: «Uspjeh».
13. Na pitanje što je božansko, odgovorio je: «Ono što nema ni početka ni kraja».
14. Na pitanje kako čovjek najlakše može podnijeti nesreću, odgovorio je: «Kad vidi da su njegovi neprijatelji u gorem položaju».
15. Na pitanje kako najbolje živjeti, odgovorio je: «Ako sami ne činimo ono što kod drugih osuđujemo».
16. Na pitanje tko je sretan, odgovorio je: «Onaj tko ima zdravo tijelo, okretan duh i pristupačnu prirodu».

4. Primjer pitanja na kraju časa kako bi se provjerilo koliko su učenici zapamtili:

1. Šta je antička filozofija?
2. Kako dijelimo antičku filozofiju po razdobljima?
3. Koji škole i filozofi pripadaju kozmološkom razdoblju?
4. Gdje se javljaju prvi filozofi?
5. Ko su predstavnici Miletske škole?

6. Koje je osnovno pitanje koje postavljaju (o čemu se pitaju filozofi Miletske škole)?
7. Kakvo je to materijalističko stanovište?
8. Kakvo je to monističko stanovište?
9. Glavno Talesovo naučavanje?
10. Ko je bio Anaksimenes?
11. Apurion vs. Arhé?
12. Stanovište Anaksimandra?
13. Šta je hilozoizam?